

SUMMARY

The ceramics of the second period of the Azovo-Dnieprovskaya culture from the Vovchok settlement are considered in the article. This settlement was excavated by A.V. Dobrovolsky in 1929. Its materials are not published till now. They are kept in the National Museum of History of Ukraine in Kyev. The collection of the Azovo-Dnieprovskaya pottery includes the fragments from 31 vessels. They are made of clay with various impurity, ornamented by strokes and drawn lines. The age of the materials is defined on the basis of a series of radiocarbon dates made for the monuments of the second period of the Azovo-Dnieprovskaya culture (Table 1). According to these dates, the Vovchok materials could be dated about 6300-5800 BP or about 5200-4700 BC.

В.А. Бусел, В.М. Сасенко

ЗНАХІДКА СКІФСЬКОЇ СКУЛЬПТУРИ В НИЖНЬОМУ ПОДНІПРОВ'І

Кілька років тому з одного із насипів у курганній групі, що знаходиться в 6 км на північний захід від с. Кам'янського Запорізької області, було виорано і відтягнуто в лісосмугу скіфську кам'яну скульптуру. В 2001 р. В. Бусел розшукав її та перевіз у м. Василівку, де вона і зберігається в його колекції.

Підквадратна у поперечині масивна скульптура (вага близько 450 кг) виготовлена з вапняку місцевих виходів. Витвір із слідами вивітрювання, вся передня сторона стесана плугами на глибину декілька сантиметрів, що призвело до втрати зображення, за винятком обрисів правої руки. На знахідці рельєфом пропрацьовано руки і плечі, поєднані з овальними лопатками, виділена масивна гладенька гривня та широкий пояс. На поясі праворуч причеплений келеп (переданий рельєфом), ліворуч – лук в гориті (гравірування). На голові – гостроверхий шолом-башлик і овальні, виділені гравіруванням “вуха”. Нижня чверть скульптури масивна, без слідів відпрацювання.

Витвір виглядає досить раннім, що перегукується за рядом ознак і загальним масивним виглядом із відомою серією архаїчної скіфської скульптури, яка зустрічається в Передкавказзі та у степовому поясі на захід, до Дунаю. Незважаючи на територіальну розкиданість, близько двадцяти відкритих скульптур, які датуються загалом кінцем VII-VI ст. до н.е., досить схожі між собою. Вони мають фаломорфні обриси, підпрямокутні в розтині, голова не виділена (“антропоморфний стовп”, за термінологією В.С. Ольховського), на шиї масивна гривня, пояс широкий, сокира та лук майже обов'язкові, зустрічаються також акінак і нагай, виступами передані “вуха”, що надають голові вигляду своєрідного “шоломофону”, характерне зображення фала. Техніка обробки каменю – глибоке гравірування в поєднанні з невисоким рельєфом.

Усе це не дозволяє погодитись з давньою тезою П.М. Шульца [1.-С.229] про відсутність сталого канону в скіфській скульптурі. Досить близькою аналогією нашої стелі можна вважати скульптуру із Сібіоари, де, зокрема, ідентично передані профільні зображення рук, спини, вуха.

Подібні і хронологічно близькі скульптури з Ольховчика (81), особливо овал навколо вух, Куцеволовки (78), Інгуло-Кам'янки (79), Придніпровського (80), Білоцерківки (86) тощо. Нумерація наводиться за каталогом В.С. Ольховського та Г.Л. Євдокимова [2].

На Південному Кавказі відомі витвори цього кола, знайдені біля станиць Бесскорбна (120), Олександрівська (128), Прохладної (147), Зеленчук Мостової (149), Маничська (154).

Скульптуру, про яку йде мова, можна датувати часом не пізніше VI ст. до н.е., вірогідніше, його першою половиною. Поховання з кам'яною скульптурою кінця VI ст. до н.е, більш примітивною за загальним виглядом, пласкуватою і виділеною вже головою – було досліджено біля с. Гладке, на схилі балки Широкої, у 18 км від місця нашої знахідки [3].

Джерела та література

1. Шульц П.Н. Скифские изваяния // Художественная культура и археология античного мира. – М., 1976.
2. Ольховский В.С., Евдокимов Г.Л. Скифские изваяния VII – III вв. до н.е. – М., 1994.
3. Самар В.А. Раннескифское погребение со скульптурой с Нижнего Днестра // Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья. – Запорожье, 1999.

SUMMARY

Antropomorphic sculptures of the end of the 7–6 centuries B.C. are not numerous, but on a large territory of steppe from Predkavkazye to the Danube they are subject to the stipulated canon. Occasionally found archaic sculpture of the mentioned type of articles is published here.

В.А. Папанова

ОСОБЛИВОСТІ ПОМИНАЛЬНО-ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ НЕКРОПОЛЯ ОЛЬВІЇ

На некрополі Ольвії в останні роки була відкрита ділянка сімейних поховань, яка датується кінцем V – початком I ст. до н.е. [1.-С.26-98; 2.-38-39; 3.-С.82-83]. На цій ділянці вперше розкопані комплекси, пов'язані з поминальним обрядом класичного та елліністичного часу, які були розташовані компактно.

Відповідно до давньогрецького поминального обряду живі повинні були задовольняти потреби померлих у їжі та питті. Вважалося, що якщо біля могил припинялись жертвоприношення, то душі померлих виходили із могил і ставали блукаючими тінями, які докоряли живим за їх нечестивий вчинок і мстили їм за це. З ідеєю умилоствлення пов'язаний і обряд тризни. Виконання поминального обряду-тризни змушувало душу повернутись назад до могили і таким чином відновити мир між померлими та живими. Тризни з кров'ю або без крові виконувалися зразу ж після поховання та у дні відвідування могил у вигляді: жертвоприношень і узливань біля поховального вогнища; маленького багаття біля могили із жертвоприношенням та узливанням; узливання та жертвоприношення без багаття. Крім того, вони супроводжувались спаленням благовонних трав. Безкровні жертвоприношення у вигляді фруктів, овочів, млинців, печива та рідини – вина, меду, молока, води, олії у різних сумішах були пов'язані, перш за все, з обрядом героїзації померлого [4.-С.13; 5.-V, 31]. Живі не мали права торкатися до жертвовної їжі та питва, яку залишали на місці тризни [6].

На сімейно-родовій ділянці ольвійського некрополя для виконання тризн використовували спеціальні культові споруди: вівтарі, ями, канавки.

На цій ділянці розкопані три типи вівтарів. Перший тип вівтарів – це жертovníки-